

18/9

X

अथ
॥ कालिदास विरचित मेघदूतम् ॥

॥ ५॥

॥ मंदक्रांतवर्त ॥

॥ ३॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ कश्चिः कान्ताविरहगुरुणा स्वाधिकारस्य म
 तः शापेनास्तंगमितमहिमावर्षभोग्येन भर्तुः ॥ यक्षश्चक्रे जनक
 तनयास्तानपुत्रादकेषु स्निग्धज्ञायातरुषु वसतिं रामगिर्या
 श्रमेषु ॥ १॥ तस्मिन् द्रौकतिविदेवला विपुक्तः संकामीनीता
 मासान् कनकवलयभ्रंशरिक्तप्रकोष्ठः ॥ आषाढस्य पथ
 मखिवसे मेघमाश्लिष्यमानुं वप्रक्रीडापरिणतगजप्रेक्षणी
 यंदर्श ॥ २॥ तस्य स्थित्वा कथमपि पुरः केतुकाधानहेतो
 रन्तर्वाष्पंश्चिरमनुचरो राजराजस्यंदध्यो ॥ मेघालोके भाष १

अपूर्वदिद

अपूर्वदिदृदातिषयः क्रौतुर्ग ३

तिसुखिनो^३न्य^५चाव^३त्तिचेतः कण्ठश्लेषप्रणयिनिजने किमुन^३ईर^३सं
 खे ३ प्रत्यासन्नेन भसिदयिताजी वितालम्बनार्थी जीमतेन सुकु^३ स
 शलमयीं हारयिष्यत्यवत्तिम् ॥ सं^३वृत्त्यै^३ग्रेः कुटजकुसुमेः कल्पि
 तार्थाय तस्मै प्रीतः प्रीतिप्रमुखवचनं स्वागतं म्याजहार ॥ ४ ॥ ध
 मज्योतिस्सलिलमरुतोऽसन्निपातः कुमेघः संदेशार्थः कंपटुकर
 लोः प्राणिभिः प्रापणीयः इत्योत्सुक्यार्दपरिगणयन् तुल्यकं स्तंभ
 याचं कामार्त्ता हि प्रणय रूपणां श्वेतनाचेतनेषु ५ जातं वंशे
 भुवनविहितेषु कुर्यावर्तकानां जानामित्वा प्रकृतिपुरुषं काम
 रूपममघोचः तेनार्थित्वं त्वयिविधिवशाद् इव बन्धुर्गतां हयाञ्च

७-कण्ठश्लेषः

प्रधिकारिपुरुषम् २

मोद्या

२

वन्ध्यावरमधिगुणोनाधमे लब्धकामा ६ सन्तज्ञानांत्वमसि शरणां त
 त्ययोदप्रियायाः सन्देशमोहरधनपति-क्रोधविलेपितस्य गन्त
 व्योतेवसतिरैलकानामयचेभ्यराणांवालोद्यानस्थिरहरशिरश्च
 द्रिकाधौतहर्ष्या ७ त्वोमासूढं पवनपदवीमुद्रहीतालकान्ताः
 प्रेषिष्यन्तेपथिकवनिताः प्रत्यपादाश्वसन्त्यः कस्मन्नदेविरह
 विधुरांत्वय्युपेक्षेतज्ञायांनस्यादन्योप्यहमिवज्जनोयः पराधीन
 वृत्तिः ८ आपस्तस्वप्रियसखंमुमुतुङ्गमालिफ्यशैलंवन्द्यैः
 पुंसोरपुपतिपदैरङ्कितंमेघलासु ^{नित्येषु मध्यमार्ग} कालेकालेभवतिभवता
 यस्यसंयो गमेत्यस्तेहव्यक्तिश्चिरविरहजंमुचतोवाप्यमुष्मम्

विमो गच्छुगतां

विधुरं प्रलम्बाये स्यात्कृष्टविलेखयोरपि इति वैजयंती

प्रत्यवायः पातकं

२

प्रासः कंटा मे भलो नि युलो हि ज्ञे लो ज्ञे ज्ञे ३
 क्षीणवलसन् वानीरकविने देस्याति नूलस्व तवे तस इति शब्दार्थः २
 किं लस २ अंग प्राधान्यस्य ५ त्वं कृशांग सन् १ इति शिरीः २

३

उपलब्धता प्रदेव
 वंशदेवदेविका
 हिमयन्त्रलये भूताप
 य्यानयो मवसुमितिपुः

विन्नः विन्नः शिखरिपुपदं न्यस्य गन्तो सिधये क्षीणः क्षीणः परिलपु परितः लपुपयः ९
 पयैः क्षीणः क्षीणः पयुज्य १३ अद्वैतः अंगो हरति पवनेः किं सिदित्युक्तं उन्तमितमुक्तमि २
 विभिः दृष्टोत्सोहं अद्वैतः च विभिः सुगंधि दृष्टोत्सोहं नार्भिः स्थानाद इति धितस्यते ३
 स्मात्सरसनिचुला उत्पत्तीदृशुः खंदिता गाना पधिपरिहर
 नृशलाहस्ताः बलेहान् १४ रत्नछायायुति कर इव प्रेक्ष्यमेत
 तुरस्ताहं लोकाग्रात्प्रभवति धनुः खंडमारुणलस्य येनेषा कस्येकनरव ४
 मवपुंरति तदाहं निर्मापत्स्यते तेव हे लोवै सुकुरितरुचिनागो पित्रवहेन पुंसं २
 पवेशस्य विष्णोः १५ त्वया यत्तं कृषि कलमिति भू विला रूपहलकमे ५
 माननिहैः व्रीतिस्निग्धैर्जनपदवधलोचनेः वीयमानः स लेसस्य तवाधीन ३
 यः शीरोत्क्रषणसुरभिश्चेत्तमा रु ह्यमालङ्कि जित्यश्वात्त्र ३

शीरोत्क्रषणसुरभिः १ सुरभीप्राणतर्पण इत्यमरः १ मालं मालास्य हे त्रैलोक्ये मालमुक्ततमूतलमिह्युत्तर १
 ह्यंशरीरेके दोर सिद्धिस्मात्कलत्रयोरिति विश्वः १

आम्रज्जु तोरसा लो सो कूटो शिखरं अंगमिति यादवः २ वतोपद्रवं अतिशान्तः १
 नैराधकोर्धः श्रीमस्य १ अर्धया अमः परि धारासं पात आसार इत्यमरः १ पुर्वोपकारपर्यालोचनया २
 गतः यातः यस्य २ मित्रं सुखा सुहृदियमरः ३

लघुसिप्रमं तुं
 मरः १ बोठा २
 संश्रयेणय ३

लघुगतिर्भय एवोत्तरेण १६ त्वोमासार प्रशमित वनोपलवसाधु
 मध्नीवसंत्यध्वं अमपरिगतं सा तु मां नाम कूटः नै सुद्रोः पिप्रयम सुद्रोददिद्रो कपले
 सुकृतापे सया सं अयाये प्राप्ते मित्रं भवति विमुखैः किं पुनर्यस्त दृशं सेयापितिग २
 योत्रैः १७ अधक्कान्तं प्रतिमुखं गतं सा तु मां नाम कूटः तुं न सन्मुखागत ४
 त्वो जल देशिरसो वक्ष्यति म्माघमानः आसारेण त्वमपि शमं
 यत्तस्यैव स घमनि सत्काशेनः फलं तिनै चिरेणोपकारो महत्सु
 १८ छन्नोपातैः परिहृत फल घोतिभिः काननायैः त्वया कूट परिपक्वफलेः ५
 शिखरं मचलः स्निग्ध वेणी सवर्णे कृतं यास्यत्यमर मिथुनप्र वमा ५
 सणीयामवस्था मध्ये श्यामः स्तन इव भुवः शेष विस्तार पाण्डुः
 १९ स्थित्वा तस्मिन् न चर वधु वत कुंजो मुहूर्त नोयोत्सर्ग कुंजमुज्ज्वलि
 दुततर गतिस्तत्परं वर्त्मनी लो रेवो नृस्य सुपल विषमे विन्य वलेतादि विहित २
 २०

लान्ते र्यः ५
 यत्प्रापण इत्येनमप्रा
 संश्रयि ५
 आनृतपाश्वः ५

मुहूर्तमन्त्रकाले स्यादृष्टकद्वितये विनेति शब्दार्थः २
 रेवानुनर्मदा सोमो द्रव्यमं लक म्येके स मरः १

कृतातिथिः ९ प्रत्युद्योतः कथमपि भवाननुमाश्रय वस्येत २३ पारु पुत्रंजी
मयुरो वह्निरेष्वह्निषु क्वापां गं श्विस्था बलियादुद्घातपर्याजिग्धगंधाकंदलीभूकंदल्यपीतिवि
गंतुमिच्छोः ३ श्वेताविलंबे निदाया इति विध्यः ३ केकावाणि मयुर
स्मागतवचनीयकसह ३ समरः ३

विसृज्य सलया नां मृगाला ग्राह्यं दैर्घ्यं पापेयः पयि साधु पापेयं ३ मार्गं मृगं मृदमासे सौम्यं द्वे वृणो ध्वनि इति ज्ञानं २
संशयानां विवेकात् सारः १ सहायस्तु सजात्रस्यादि शङ्का न २
कथयतमे मतः १

[illegible]

तमविशेषाणां ललितं त्रिषु सुन्दर इति शब्दा एव

पनितामेशाशानार्थगंधद्रव्यधूपैः४

विशालायाम् स्थितम्

जालंगबादशानायेह्वायेकपरेगवाइतियाइबः४

आमोदसोतिनिहासीसमः२

पटुकोर्यः सुखितं मदक
लं मेदनश्च

मेवंधुरिप्रियागृहमय
रैदतः नराणामुपहृतः ५
धूतः क्वचितः उद्यानं पु
वाटिका ३

गणस्तु गणपत्यां समा
 रुण्डो प्रमये विनेति
 बाणवे
 स्नात्रीयभीष्टवे स्नानमि
 ति यादवः २

गंधर्वानद्याः तामः

आकाशतारकालि

कथं भूतं खंडं कतिमत

१ प्रभातेषु २ अंगहेमेघ

संगशब्दे है ह्योशब्देन युक्तः ३ उपचितवपुःकोर्षः

१ दीर्घाकर्षण

कमला मोदये पवनः

कलः सिद्धावा सुरतस्पन्निधुनस्पन्ना

निर्णय रूपं चित्

श्री ईश्वर चोप

रात्मा नीत्वा य

कल्लविदि

अथ धर्मचर्या

वत्पास्तोयः

ल म अ प्य क रित्तिलकवास्तु सौरभे
वि विरिया ३ भागधः ३

यत्तेनेयनवि

नीलकण्ठस्य ध्वजः कांतिरिति हतः जगत्प्रभव
मायं गणस्याज्यात्वं दृश्यमानः

भुवनानां समाहारः क्षिप्रुवनंतस्य गुरोः ४

स्त्रोतां वृद्धे गंधि यो रिति विप्रकाशः स्त्रोतारं धेनुना कुं हरेषु ध्वनि तं शब्दः तेन सुभगं यथा स्यात्तथा गन्धे विमानः एवं भूता वायुः
 उद्वेगो जंतु प्रो जंतो जंतु मधु क इत्यमरः ३
 देवगि विप्रति उपजिगमिवां तु मिधो २ तत्र देवगिरोः पार्वती नंदन स्वर इत्यमरः ३ पुष्प मेघी कृतः आत्मा स
 रूपो यस्य एवं भूतः भवान् ३

नीये कोऽर्थः शोभते गन्धः संपूर्णः पुण्यः स्त्रोतारं ध्वनि तं सुभगं दन्तिभिः प्रीयमानः
 स्यति विप्रति २ नीचैर्वा स्यत्युपतिगमिवां देव पूर्वगिरि तैश्चो वायुः परिणामयि परिवाक्ये ता २
 गन्धं कानं ननं रसमः ता कानं नो दुस्वराणाम् ४३ तत्र स्वैरनियतैव सति मुष्प मेघी नियतो निश्चितो व
 आत्मा जीवे धृतो देवतात्मा पुष्पासारैः स्नपयतु भवान्म्यो मंगं गा जलोद्रेः रक्षा हे सति स्थिति र्यस्य ३
 हे इत्यमरः ४ तोर्न वशा शिभता वी सैवीनां च मूनामः स्यां रित्यं कु तव ह मुखे सं प्रतना ती किनी च मू
 पुष्पासारैः पुष्पव रतंतं तद्धितेजः ४४ जातिर्लखा बल विगलितं यस्य वहं भवानी इत्यमरः ५
 सार इत्यमरः ४ पुत्र प्रीत्या कुबलय म द प्रापिक लो करोति धौ तापां गं हर शशि आदि सं प्रति क्रमं
 पावकस्य अपां पा रुचा पावके स्तं मय रं पुष्पा दग्नि ग्रहण गुरुभिर्गजितैर्नर्तयेथा करोति इति मया दितं
 वकी तस्य पावके ४ ४५ आराध्यै त्वं शर वन भुवं देव तुल्लुहि ता ध्या सिद्ध द नैर्ज अपां गो त्रे च वरं तो
 लकण भया द्रेणिभिर्मुक्त मार्गः ४६ आलंभे योः सुरभितनया बलं इत्यमरः ५
 भजां मानयिष्यं स्त्रोतो मूत्या भुवि परिणतारं नि देवस्य कीर्तिमै ७

शरजन्मा वप्रननः इत्यमरः ३ रा हो रं ति देवस्य कीर्तिं चरम एव ती नदी मानयिष्य न स न
 तं व्यालंभे था प्राप्ता भव ९

तस्या चरम एव सा सिंधो जल आदा तु गृहीतुं श्रव न तेन मी भूते ल
 क्षि शक्तिः एतः विष्णो वर्ण नो र एवं भूते वयि ९ चि स ती ९

एको मुखा द्विके वले
 इत्यमरः ३

४६ त्वय्या रा तुं जलं मवन तै शार्द्रिः णो वर्ण चो रं तस्याः सिन्धोः ४७ किं कृत्वा २
 पुमपित नु नूर भा वा प्रा बाह म् प्रेष्पन्ते गगन गंतयो दूर मा वर्त्ये ४८ गगन गत यः सिद्ध
 क्षी रे कं मु क्त गे ल मि व भु वः स्थूल मध्ये न्द्र जी ल म् ४९ ता मु ती य सो प्रे क्षि द्ध त र
 व्रजं परिचित भूल ता विभ्रमाणं पद्मोक्षे पादु परि विल सत्क र्म दूर यथा स्या त एकं
 सार प्रभाणाम् कुन्द शेषा नु गम धु कर श्री मुष्मा मात्म बिम्बं पात्री मुख्यं इति श्राव ज्य को
 कुर्वन् दश पुर वे धू ने त्र को त ह ला ना म् ४८ वस्ता व तं जन प द र्थः श्राव म् २
 मं ध छा य मां गा ह मा नैः श्वे त्रं शत्र प्र ध न पि शु नं को र वं तं जे
 यः राज न्या नां शित शर शतै र्य त्रं गा वी व ध न्वा धा रा पा तै स्त्व
 मि व क म ला न्य भ्य र्वि च न्मु खानि ४९ हि त्वां हा ला म मि म त र
 सां रे व ती लो च ना तां व न्धु प्री त्या स म र वि मु को ला द्रु ती या स्मि
 खे वे क त्वा ता सा म भि ग म म पां सौ म्य सा र स्व ती नां म न्तः स्व च्छ

८

स्वमपि भविता वर्णमात्रेण कृष्णः ५० तस्माद्देवैरनुकनखले
 शैलराजाऽवतीर्णो जङ्गोः कन्या सगरतेनयस्वर्गसोपानपङ्क्तिः
 मृ गोरीवक्रभुवुटिरचनाया विहस्येव पानैः शंभोः केशग्रहण
 मकरोदितुल्योर्मिहस्ता ५१ तस्याः पातुं सुरगजैर्वयोमि
 र्वावलम्बीत्वं चेदच्छुटिकविषदंतर्क्ये स्तिर्यगंभः संस
 र्यन्त्या सपदि भवतः स्त्रोतसिच्छायया सोऽस्या दस्या नोपमतय
 मुनासङ्गमेताऽभिरामा ५२ आसीनानां सुरभितशिलेनाभि
 गन्धैर्मृगाणां तस्या एव प्रभवमचलम्राप्य गोरं तुषारैः वस्य
 स्यं च श्रमविनयने तस्य मृदु निषक्तः शोभां रम्यां त्रिनयनरूपो
 त्वातपंकोपमेयम् ५३ तंचेद्वयो सरति सरलस्कन्दसदृष्ट
 जना वाधेतोल्काक्षपितचमरीवालभारो दवाग्निः अहस्येनं ८

सुतदानां मित्राणां श्रमुपेतं श्रमि कृतः अर्थः प्रयोजने स्य अदीकविधेयस्यात् ५३ एवमर्कमीशने विष्णुका देहजोनरः श्रेयांसितस्य नश्यति शैरवं न भवे
 कृष्णक्रियास्तु न मे दायते २ प्राप्तेयास्तु विदुः ४ कस्मिन्सती १ पणमिभिः पुनर्वै ३ प्रसागतः ४ धुवं रतिवचनाने कार्य
 तानि श्रेयति ध्वनि ५

अश्रुपातं ३

कस्मिन्निव ८

शुभराणां मित्रविशेषा
 एतद्देवतेन स एव प्रसादो
 वाच्यवत् ५३ लक्ष्मी
 शिशुधा एव २

सनात्विनविद्युत्कलत्रः दृष्टे सूर्ये पुनरपि भवान्वाहयेदध्वशेषं
 मन्त्रायने नखलु सुहृदामभ्युपेतार्थकृत्याः ३९ तस्मिन्कालेन
 यनसंलिलं योषितां बद्धुलिता नो शान्तिनेयं प्राणयिभिर्तोवर्तमाना
 नोऽस्य जाश्रुं प्राप्तेयास्तु मलवदनां सोऽपि हर्तुं न लिन्वाः प्रत्या
 वृत्तं स्वयिकररुधिस्या दनत्याभ्यस्तयः ४० गभीरायाः पय
 सि सरितश्चेतसीव प्रसने छायात्मापि प्रकृति सुभंगोलस्य ते
 ते प्रवेशम् तस्मादस्याः कुमुदविषदार्थे हसित्वं न धेय्यो नो धी
 प्रकृतं च दुलशं फरोदत्तं न प्रक्षितानि ४१ तस्यां किंचित्करधत्त
 निवप्रान्तवा नीरशाखं हत्वा नीलं सलिलवसनं मुक्तरोधो नितेव
 प्रस्थातो नैकथमपि सखेलममानस्य भाविता तौ स्वादः पुलि
 नजघनो कोविहातुं समर्थः ४२ त्वान्निष्यन्दोच्छ्रितवसुधा

प्रांतेनामते वागिरशास्त्रावतसंश्रयाय
 स्मिन् एव भूते निवे ३ दृष्टाकोर्दूरीकृत्या प्राप्तेमानस्य एव भूतस्य ते २ पुनर्वै २
 वा नीरकविभेदे स्यात् नीलं सलिलवतसंश्रयाय तव निष्कंदेन पाशरहितेन उच्छ्रितः प्रकृतितः वसुधायां
 यः तस्य संसर्गान् पुण्यः एव भूतः वा युः १

८

यमनाभ्युद्युतस्येवविष्णोः ५८ गत्वाचोद्यं दशमुखभुजोच्छासित
प्रस्यसन्धेः कैलासस्य त्रिदशवनितादर्पणस्यातिथिः स्याः ५९ गो
च्छायेः कुमुदविषदैर्घो वितत्यस्थितः खंशशीभूतः प्रतिनिशमि
वन्ममकस्यादृहासः ५९ उत्पश्यामित्वयितरुगतेस्निग्धभिन्नां
जनाभेसद्यः कृतद्विरद दशनच्छेदगौरस्यतस्य लीलामयेः स्तिमि
तनयनप्रेक्षणीयां भवित्रीमंसन्यस्ते सति हलभतो मेचके वास
सीव ६० हित्वा नीलं भुजगवल्यं शम्भुना दत्तहस्ता कीडाशौ
लेयदिचविहरेत्यादचारेण गौरी भङ्गीभक्त्या विरचितवपुः
स्तम्भितान्तर्जलोः स्याः सोपानत्वं कुरु सुखपदस्य र्शमारो
हणे ६१ तत्रावश्यं जनितसलिलोद्गारमन्तः प्रवेशान्नेष्यन्ति
त्वां सुररवतयो यन्त्रधाराग्रहत्वम् ताभ्यो मोक्षस्तवयदिसखे

धर्मलब्धस्य न स्यात्कीडालोलाः श्रवणपरुषेर्गर्जितेर्भाययेस्ताः
६२ हेमां भोजप्रसविसलिलं मानसस्यादधानः कुर्वन् कामाक्षि
णमुखपरप्रीतिमैरावणस्य धुन्वन्वातेस्सजलपतैः कल्पव
त्तां मुकानिच्छायामिनाः स्फटिकविषदं निर्विशेः पर्वतं तम् ६३
तस्योत्सङ्गे प्रणविनद्वस्त्रस्तगङ्गा उकूलान्तं दृष्ट्वा न पुनरलकां तास्य मेत
मचारित् यावः काले वरुतिसलिलोद्गारमुच्चैर्विमाना मुक्ताजालप्रथि
तमलकं ग्रामिनीवाभवन् ६४ विद्युदन्तं ललितवनिताः सेन्द्रचापं
सचित्रास्सङ्गीताय प्रहृतमुरजाः स्निग्धगम्भीरघोषम् श्रुत्वा स्तोयं
मणिमयभुवस्तुङ्गमभ्रलिहाग्राः प्रासादास्त्वांतुल्यितुमलं यत्र तैस्ते
विशेषैः ६५ हस्ते लीलाकमलमलकं बालकुन्तानुविद्धनीतारोदुप्रस
वरजसापाडुतामाननश्रीः चक्षुषा शोभनवकुर्वकं चारुकर्णशिरीषं

सीमन्तेन तत्र उपगमजं यत्र नीपवधनाम् ६६ यस्योपशान्तिमणिम
 यान्ये त्वहर्म्यस्थलानि ज्योतिषा वाकुसुमैश्च नान्युत्तमस्त्रीसहायाः
 आसेवते मधुरतिफलं कल्पवृक्षप्रसृतं त्वरुन्मीरध्वनिपुशानकेः
 पुष्करेष्वाहतेषु ६७ यत्र स्त्रीणां प्रियते मधुजालिङ्गनोच्छ्वासिता
 नामङ्गलानि सुरतेजनितां तनुजालावलम्बाः त्वसंरोधापग
 मविषदेः ज्योतिताश्चन्द्रपादैर्व्यालुम्पन्ति स्फुटजललवस्पन्ति नश्च
 न्द्रकान्ताः ६८ नेत्रानीतास्तततगतिनायदिनानायममीराले
 ख्यानानवजलकणोद्दीप्तिमुत्पाद्यसद्यः शङ्कास्पृष्टा इव जलमुच
 स्त्वादशायत्रजालैर्धूमोद्गारात् कृतिनिपुणं ऊर्जरा निष्पतन्ति
 ६९ नीवीवन्धोच्छ्वसितशिथिलं यत्र यस्ताङ्गनानां वासः कामार
 निभतकरेष्वाक्षिपस्तु प्रियेषु अर्चिस्तुंगानभिमुखमपि प्राप्पयन् १०

यस्मिन् दृष्टेः करणविगमामूर्ध्वमुद्गतपापाः ६

शमयितुमर्लंवारिधारासहस्रैरपन्नातिप्रशमनकलासम्पदोत्तमा
 नाम् ५४ ये त्वामुक्तध्वनिमसहनाः कायभङ्गाय तस्मिन् दृष्टोत्तमा
 उपरिशरभालं ययिष्यन्त्यलेप्यम् तान् कुर्वीथास्तुमुलकरकावधि
 हासावकीर्णान् केवानस्युः परिभवपदन्ति फलारम्भयत्नाः ५५ तत्र
 व्यक्तं दृष्टिचरणन्यासमर्द्धे तु मोः शश्वसिद्धैरुपहृतवलिं भक्तिनमः
 परीयाः कल्पन्ते स्वस्थिरगणपदप्राप्तये अद्भुतधानाः ५६ शब्द
 यन्ते मधुरमनिलैः कीचकाः पूर्यमाणः संरक्ताभिस्त्रिपुरविजयो गी
 यते किन्नरीभिः निर्हृदि ते मुरुज इव वेत्कन्दरासुधनिः स्यात्संगीता
 यो ननु पशुपते स्तत्र भावे समस्तः ५७ प्रालेयाद्रेरुपतटमतिक्र
 म्यतां स्तान्ति शेषान् हंसद्वारं भगुपतियशोवर्त्मयत्कौंचरन्ध्र
 म् तेनोदीचीन्द्रिशमनुसरेस्तिर्यगयामशोभीशामः पादो विलि

सन्निरुद्धं नो ध्यासन्ति व्यपगतं शुचं स्वामिपि प्रेक्ष्य हंसाः ७४ यस्यां
 स्तीरे निवित शिखरः पेशले रिन्नीलेः क्रीडाशैलेः कनककरलीव एव
 प्रेक्षणीयः महे हि न्याः प्रियं इति सखे चेतसा कातरेण प्रेक्ष्यो पाने
 स्फुरितत उत त्वां तमेव स्मरामि ७५ रक्ताशोकश्वलकिसलयः
 केसरश्चात्र कान्तो प्रत्मा सन्तो कुरव कवते मधवी मण्डपस्य एकः
 सरयास्तव सहस्रमावामपादाभिलाषी कांक्षत्यन्यो वदनमरिणं
 दोह रत्नप्रनास्याः ७६ तन्मध्ये च स्फटिकफलका कांचनी वा
 सयष्टिर्मलेन दामलिभिरेनति प्रौढवंशप्रकाशैः तालैः शिंजद्वल
 यमुभगे नर्तितः कान्तयामेयामध्यास्तेरिव सविगमे नीलक
 ण्ठः सुहृदः ७७ एभिः साधो हरयनिहितैः लक्षले लक्षणी
 यंदारोपानेलिखितवपुषो शंखपद्मौ च दृष्ट्वा क्षामच्छायं भ ११

वनमधुना मदियोगेन नूनं सूर्यापायेन खलुकमलं पुष्पतिष्ठाम
 भिरव्याम् ७८ गत्वा सद्यः कलभतनुतां शोघ्रसम्पाते हेतोः क्री
 डाशैले प्रथमकथिते रम्यसानो निषलः अहं स्यन्तर्भवन् पतितां
 कर्तुं मत्प्राप्त्यभासं खद्योताली विलसितनिभां विद्युदुन्मेषदृष्टि
 म् ७९ तन्नीश्यामा शिखरदशनापक विस्वाधरोष्ठी मध्ये सा
 माच किते हरिणप्रेक्षणी निम्ननाभिः श्रोणी भारादलसगमना
 लोकनम्रास्तनाभ्यां यातत्र स्याद्युवतिविषये स्फुरिष्य राद्ये
 वधातुः ८० तां जानीयाः परिमितकृपां जीवितं मे द्वितीयं ह
 रीभूते मयि स हचरे चक्रवाकी मित्रैकाम् गाढोत्कंठा गुरुषु हि
 वसेषु गच्छत्सु वालांजातां मन्ये शिशिरमयितां पप्रिनां वा
 न्यरूपाम् ८१ युगलम् नूनं तस्याः प्रवलरुदितोच्छ्रननेत्रं

१२

बहूनां निःश्वासानामपिशिरतयाभिन्नवर्त्ताधरोऽष्टमस्तन्यस्तमु
 खमसकलव्यक्तिलंतालकत्वादिन्दोर्देन्यत्त्वउपगमनक्लिष्टकांते
 विभर्त्ति ८२ आलोकेतेनिपततिपुरस्सावलिभ्याकुलावामत्सा
 दृश्यविरहतनुताभावगम्यंलिखन्ती ८३ न्तीवामधुरवचनां
 शारिकापंजरस्यांकश्चिद्रुतुःस्मरसिनिभतेत्वंहितस्यप्रियेति
 ८३ उत्संगेवामलिनवसनेसौम्यनिशिष्यवीणांमद्रोत्रां
 कंविरचितपदंगेयमुद्रातुकामा तंजीरास्त्रनयनसलिलैः
 स्मारयित्वाकथंचितभूयोभूयःस्वयमपिकृतांस्मर्त्तुंविस्मरं
 ती ८४ शेषान्नामानामनेखिसप्रस्तुतस्यावधेर्वाविन्य
 स्यन्तीभुविगणनयादेहलीदत्तपुष्पैः संयोगम्बाहूदयनिहि
 तारंभमास्वारयन्तीप्रायेतेतेरमणविरहेष्वङ्गनानाम्बिनोदाः ८५ १२

प्रदीपान् श्रीमठानांभवतिविफलपेरणाचूर्णमुष्टिः ७० गत्युत्कम्भा
 दलकपतितैर्यत्रमन्दारपुष्पैः क्लृप्तछेद्यैःकनकनलिनैः कर्णविस्त्रं
 सिमिश्च मुक्तालग्रस्तनपरिमलैः छिन्नस्त्रैश्चहारैः नैशोमार्गः
 सवितुरुदयेसच्यतेकामिनीनाम् ७१ मत्वादेवंधनपतिसखंयुत्र
 साक्षाद्वसन्तंप्रायश्चर्यपन्नवहतिभयान्मन्मथंष्यदपदस्यम् सभ्रमं
 गप्रहितनयनैः कामलस्यैधमोद्यैः तस्यांरम्भश्चतुरवनिताविभ्रमे
 रैवसिद्धः ७२ तत्रांगारं धनपतिगृहात्तुत्तरेणस्मदीयंडुरालस्यं
 तंरमरधनुश्चारुणानोरणेन यस्योपान्तैकतकतनयःकान्त
 पावर्द्धितोनेहस्तप्राप्यैस्तवकनमितोवालमन्दारवक्षः ७३
 वापीचोस्मिन्मरुतशिलावद्धस्तोपानमार्गहैमैः ७४ स्युताकम
 लमुकुलैः स्तिग्धवेदूर्यनालैः यस्यांस्तोयेकतवसतपोमानसं

आधेवद्धाविरहदिवसेयाशिखादामहित्वाशायस्यान्तेविगलितसुवायाम्
योन्मोचनीया स्पर्शक्लिष्टामयमितनखेनाऽसरुद्धारमन्तीकुण्डलाभो
गात्कठिनविषमादेकवेणीङ्कुरेण ८६ सव्यापारामहनिनतथाखे
दयेक्षिपयोगःशङ्कुरात्रौगुरुतरशुचंनिर्विनोदंसखीन्ते मत्स्यदेशे
सुखयेतुमतःपश्यसाध्वीनिशीथेतामुन्निद्रामवनिशयनासन्नवा
तायनस्यः ८७ युग्मम् आधिसामांविरहशयनेसन्निकीर्णैक
पाश्वर्षां प्राचीमूलेतनुमिवकलामात्रशेषांहिमांशोः मत्स्ययोगःकथमु
पनमेत्स्वप्नजोपीतिनिद्रामाकाङ्क्षन्तीनयनसलिलोत्पीडरुद्धावका
शाम् ८८ निःश्वासेनाधरकिसलयुक्केशिनाविक्षिपन्तीशुद्धा
नात्परुषमलकन्तुनमागएलवम् नीतारान्निःक्षणाद्भवमयासा
र्द्धमिच्छारतैर्यातामेवौष्मेर्विरहशयनेष्वसुभिर्यापयन्तीम् ८९

पादनिन्दोरमृतशिशिरांजलमार्गमविष्टान्पूर्वपीत्यागतमभिमुखं
 निवृत्तंतथैव खेदास्त्वक्षुस्सजलगुरुभिः पश्मभिश्च दयन्तीसाधे
 ऽङ्गीवस्त्वलकमलिनी नयवुद्धानसुप्तम् ८० ज्ञानेसरख्यास्तवम
 यिमनुःसंभृतस्त्रेहमस्मदित्यंभूतां प्रथमविरहेतामहन्तर्कयामि
 वाचालम्मानखलुसुभगंमन्यभावःकरोतिप्रत्यक्षंनैनिखिलम
 चिराद्भातरुक्तंमयायत् ८१ चतुर्भिःकुलकम् ससन्त्यस्ताभर
 णमवलोपेऽलवन्धारयन्तीशय्योत्सङ्गे निहितमपिमदुःखदुखेन
 गात्रम् त्वामप्यस्मिन्नवजलमयंमोचयिष्यत्यवश्यंप्रायःसर्वोभि
 वतिकरुणावृत्तिशार्ङ्गातुरात्मा ८२ रुद्धपाङ्गप्रसरमलकैरंजन
 स्त्रेहभ्रन्यंप्रत्यादेशादपिचमधुनोविस्मृतभ्रविलासम् त्वय्यास
 नेनयनेमुपरिस्पर्शिशङ्केमगास्यामीनतोभाकुलकुवलयश्रीतुला

प्रेष्यतीति ८३ वामो बास्याः करुहपदैर्मुच्यमानो मदीयेर्मुक्ताजा
लं चिरपरिचितं त्याजितो देवगत्या सम्भोगान्ते मम समुचितो हस्तसं
वाहनानां यास्यत्पूरुस्सरसकदलीस्तमगौरश्चलत्वम् ८४ त
स्मिन्काले जलददयिता लब्धनिद्राय दिस्वा दन्वा स्वेनां स्तनित दिमुखो
याममात्रं सहस्र भास्वरस्याः प्रणयिनिमयि स्वप्रलब्धे कपंचित्स
यः कंदच्युतभुजलताग्रस्थिगाढोपगृहम् ८५ तामुत्थाप्य स्वत
लकणिकाशीतलेनानिलेन प्रत्याभस्तां सममभिनदैर्जालकैर्मा
लतीनाम् विद्युद्गर्भे निहितनयनां त्वत्सनाथे गवाक्षे वक्तुन्धी
रस्तनितवचनोमानिनीम् क्रमेणाः ८६ भक्तुर्मित्रं प्रियमवि
धवे विद्धि माममुवाहंतस्सन्देशाद्दयानिहितादागतं त्वत्समीपम्

यो वरनामि त्वरयति पयिष्णाम्यतां प्रोषितानां मन्त्रसिग्धे ध्वनिभिर
 वलावेलिमोसोत्सुकानि ६७ इत्याख्याते पवनतनयं मेथिलीवोम्बु
 रवीसा त्वामुत्कल्लोष्ठसितहृदयां वीक्ष्य संभाव्य चैव श्रोष्यन्त्यस्मा
 त्परमावहिता सौम्यसीमन्तिनीनां कान्तोदत्तः सुहृदुपनतः संगमा
 त्किंचिदूनः ६८ अंगेनाङ्गं तनुचतनुना गाढतप्तेन तप्तं सा
 स्त्रेणास्त्र इव मविरतोत्कल्लमुत्कलि तेन उष्माच्छ्वासं समधि
 कतरोच्छ्वासिना इरवर्त्ती सङ्कल्येस्ते विशतिविधिनावे रिणारुद्ध
 मार्गः ६९ तामोयुष्मान्मम च वचनादात्मनो चोपकर्तुं ब्रू
 यां एवं तव सहचरो रामगीर्वाणमप्यः अप्यापन्नः कुशलम
 वले पृच्छति त्वां वियुक्तः पूर्वाश्राप्ते सुलभविपदां प्राणिनामेतरेव

१०० शब्दाख्येयं यदपि किल ते तत्सखीनां पुरस्तात्कर्णे लोतः कथयितु
मभूदानीनस्य शलोभात् सौतिकानः श्रवणविषयं लोचनानां मगम्यः
त्वामुत्कण्ठा विरचितपदं मन्मथेनेह माह १०१ श्यामास्वकुंचकित
हरिणप्रेक्षिते दृष्टिपातं गण्छ्यायां शशिनिरिखिनां वर्धभा रेषु केशान्
उत्पश्यामि प्रतनु पुनदीवीचिषु भूविलासान् हनैकस्यैकं चि
दपि न ते भीरुसादृश्यमस्ति २ त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुं
रागेः शिलायां मात्मानं ते चरणपतितं यावदिच्छामि कर्तुं म
अस्तेस्तावन्मुहुं रूपचित्तेः दृष्टिरालिप्यते मे कुरंतस्मिन् पिनसह
ते सङ्गमनौ कृतान्तः ३ मामाकाशप्रणिहितभुजं निर्दयाश्लेष
हे तोलं क्वायास्ते कथमपि सखिस्वप्नसन्दर्शनेषु पश्यन्तीनां नख

लुवकुशोनस्पलीदेवतानांमुक्तास्यलास्तरु किसलयेष्वश्रुलेशाःपत
 न्ति ४ भित्वासंघः किसलयपुटान्देवदारुदुमाणंयेतत्क्षीरश्रुति
 सुरभयोदक्षिणेनप्रवृत्ताः आलिङ्ग्यनैर्गुणवतिमयातेतुराषाद्रि
 वाताः पश्येयदि किलभवेदंगमेभिस्तवेति ५ सस्त्रियोरन्ध्रण्ड
 वकथं दीर्घयामास्त्रियामाः सर्वावस्थास्वहृदयिकथंमन्दमरातपं
 स्यात् इत्थंचेतश्चदुलनयने दुर्लभपार्थनंमेगाढोष्माभिः कृतम
 शरणं त्वद्विद्योगव्यथाभिः ६ नन्वात्मानंवकुविगतायन्नात्मना
 नावलंभेत कल्याणित्वमपि सुतेरांमागमः कातरत्वम् कस्यात्प
 न्तसुखमुपनतंडुः खमेकान्तोवाणीचैर्गच्छत्युपरिचदशाचक्राने
 मित्रमेषा ७ शापान्तोमेभुजगशयनाडुत्थितेशार्द्धपाणोमासा

नन्यान्गमयचतुरोचनेमीलयित्वा यश्चाहोवाविरहगुणितं त
 नमोत्माभिलाषं निर्वेश्यावः परिणतशब्दं त्रिकासुक्ष्मपासु ८
 भयश्चाहत्वमपिशयनेकलस्यमापुशमेनिद्रांगत्वा किमपिरुदती
 सस्वनेविप्रबुद्धा सान्नाहसंकथितमसकल्प्यतु श्वत्वा मेरुः ९
 स्वप्नेकितवरममकामपित्वमयेति १० एतस्मात्तु शालिनम
 भित्तानदानाद्विदित्वा माकौलीनादसितनयनेमय्यविश्वासनी
 भूः स्नेहानाहुः किमपिविरहाक्लासिमेस्ते ह्यभोमा विदेवस्तुभ्य
 पचितरसाः प्रेमराशीर्भवन्ति १० कश्चित्सोम्यव ११ सितमि
 दं बंधुकृत्यं स्वयामेप्रत्याख्यानेनखलु भवतोधीरता न्तर्क्या
 मि निःशब्दोऽपिप्रदिशसिजलंयाचितं चातकेभ्यः प्रत्युक्तं हि

९

मा ५

मा ४

माया नै (४४)

१६

णयिषुसनामीसितार्थक्रियेव ११ एतत्कृत्वायियमनुचितप्रा
र्थनावर्त्मनोमिसौहार्दाविधुरइतिवामप्यनुक्रोशबुद्ध्या इष्टान्दे
शान्विचरजलद्वारावसासम्भृतश्रीर्माभरेवंक्षणमपिचतेवियु
ताविप्रयोगः १२ इतिश्रीकालिदासविरचितंमेघदूताख्यंका
व्यंसमाप्तम् ॥ संवत् १८५८ उर्मतिनामाब्दे उरगयेनेव संत
रतोचैत्रशुक्लदशम्यां भौमेसमाप्तमिदं मातापुरे लिखितम् ॥
श्रीः ॥ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

121
19

१६